

RESIDENTIAL BUILDINGS OF VILNIUS

Stories about old Vilnius residences usually depict the political, i.e. “serious” side of the estate existence as being worlds apart from their everyday life, full of entertainment. This chronological journey through Vilnius palaces will reveal the interconnection of both sides that is usually called by historians the “political representation”.

Rudiments of the representation of the European court could be traced back to the medieval culture, although the governmental structure of that time compelled major feudal lords to live in “courts on wheels”, i.e. to be constantly on the road, thus to be satisfied with more modest temporary residential luxury. Colourful ceremonies of receiving envoys or knighting men were already known in the times of Vytautas court. However the representation of the sovereign of the Grand Duchy of Lithuania or its feudal lords reached the European level and became refined only in the period of the glorious four-year rule (1544-1548) of Sigismund Augustus in Vilnius. For example, in 1546 on the occasion of the visit of Duke of Prussia a spectacular knight tournament was held in Vilnius, and one year later a theatrical assault of an enemy’s castle was staged. The medieval court culture flashed its fantasmagoric forms for the last time in 1562 during the wedding ceremony of the princess Kotryna Jogailaitė to the prince of Finland.

In the first half of the 16th century rulers with ambitions for culture introduced new arts of the Renaissance epoch Lithuania as well as to other European countries, at that time ruled by the representatives of the Jogailaičiai dynasty. As early as the middle of the 16th century the most powerful Lithuanian nobility could already afford to follow the style of the young ruler which he had borrowed from the Italians, to hire renaissance artists and to organise court life in the southern manner. In 1546 the Vilnius voivode (military commander) Jurgis Glebavičius held one of the first masquerades outside the walls of the Lower Castle. In 1561 another Vilnius Voivode M. Radvila the Black having arrived in Riga in the company of 900 colourful horsemen added decorative theatrical flavour to the Lithuanian diplomacy. With the Renaissance culture in progress the crème de la crème of Lithuanian nobility was compelled to spend money not on knightly duels but rather on court musicians. Sources indicate that in 1547 the court of Sigismund Augustus in Vilnius had a sizable ensemble of musicians. The Vilnius aristocracy followed the example with court musicians of its own. The Radvilas even hired from the king the most famous lute player in Europe Valentin Barfark. Finally, a reception for the English envoy, which was held in the Mikalojus Radvila the Black’s residence built in the style of Mannerism on the Neris riverbank, and the pompous ball were unsurpassed by the wildest imagination of the westerners, where the host of the ball acted even with the king.

The heritage of the oldest Vilnius residences has reached us only in fragments. The earliest traces of the epoch of the “Golden Ages” could be found in the estate of the Vilnius bishop Paulius Algimantaitis Alšėniškis.

Estate of Paulius Algimantaitis Alšėniškis at 1 Daukanto Square, Vilnius. From the 14th century, this estate had belonged to the noble family of Goštautas. After the death of the last member of that family in 1543, the palace went to the bishop of Vilnius Paulius Algimantaitis Alšėniškis, a representative of a ducal family, also on the verge of extinction. The Alšėniškis family, from the 14th century having been closely related to the dukes of the Gediminas dynasty, in 1442 married off Sofija Alšėniškė to king Jogaila himself. Since early 16th century the family held firm positions in the Noblemen’s Council, while the last member of the family, the owner of the estate reached the peak of power: he became the bishop of Vilnius – the Primate of Lithuania.

During the rule of bishop Paulius Algimantaitis Alšėniškis the most valuable monuments that have survived until our times were created on this estate: the Renaissance Holy Cross Chapel and a founding plaque with an inscription in the early Renaissance font which is the oldest of its kind in Lithuania. According to historical sources, this estate of Paulius Algimantaitis Alšėniškis belonged to those centres of Vilnius culture which were the fastest to adopt the arts of the Renaissance epoch in the Grand Duchy of Lithuania. This was determined by the close links the bishop maintained with the court of the Grand Duke and its hired Italian artists. The Vilnius Cathedral at that time managed by Paulius Algimantaitis Alšėniškis was reconstructed in the Renaissance style by Bernardo Znobi da Gianoti and Giovanni Cinni (those masters probably contributed to the construction of the chapels, funded by the bishop). Living in his medieval estate Paulius Algimantaitis Alšėniškis was likely the first Lithuanian nobleman to make efforts for artistic representation. Having hired a painter from the Grand Duke of Lithuania, the bishop accommodated the artist on his own estate, and commissioned a representational portrait (the Lithuanian National Museum holds this impressive portrait of Paulius Algimantaitis Alšėniškis, traditionally attributed to the brush of Giovanni del Monte). The famous Renaissance epitaph of Paulius Algimantaitis Alšėniškis in the nearby Vilnius Cathedral was created by another artist of the ruler’s court, Gan Maria Padovano (Iohannes Maria Patavinus) The bishop was also the one to commission the most famous Lithuanian

Šv. Kryžiaus koplyčios priekinis fasadas, Daukanto aikštė 1
Front facade of the Chapel of the Holy Cross, Daukanto Square 1

Renaissance miniatures — the illustrations for “Klejnots”, a treatise on heraldry by J. Dlugosz.

The façade of the chapel of Holy Cross, facing L. Stuokos-Gucevičiaus Street, was done in the new order style that had not been known in Vilnius (vertical pilasters combined with horizontal architraves).

The façade of the chapel is made of a semi-secular arch, much liked in Renaissance times, with a rhythmical outlay of slender pilasters. It must have been crowned with a pediment of equally noble forms (the present pediment is a reconstruction).

The rich, complex, profiled cornices of the chapel, recently uncovered by the restorers, and light plastered walls must have looked outstanding in the then completely Gothic or wooden town, while an early Renaissance plaque, inlaid in the opposite side of the chapel, was supposed to witness the rebirth of the arts of ancient Rome in the country of its descendants (it is believed that the chronicles commissioned by Paulius Algimantaitis Alšėniškis stated that the Lithuanians originated from Ancient Rome).

The Stanislovas Jonaitis Kešgaila house on 5, 7 Šv. Ignoto St., Vilnius. The house of Stanislovas Jonaitis Kešgaila is one of the oldest and best preserved residences of Vilnius nobility. Having descended from Deltuva the Valmantaitis-Kešgaila family settled down in Žemaitija as early as the times of Vytautas, participated in its Christianization, administered it for more than a century, and truly developed the Žemaitija region into a hereditary title of the family. As early as the first half of the 15th century this family belonged to the Lithuanian elite, and was responsible for the policy executed in Western Lithuania. Kešgaila Valmantaitis, Sudivojus Valmantaitis, and Jonas Kešgailaitis maintained particularly friendly relations with the German Order. It must not have been a coincidence that this residence was built in the style of decorative Prussian Gothic. The builder of the palace Stanislovas Jonaitis Kešgaila continued the diplomatic traditions of the family. In 1494 during his mission in Moscow as envoy, he became a formal fiancé of the Russian Princess Elena.

In 1522 Stanislovas Jonaitis Kešgaila became the castellan of Vilnius (this title at that time was an exclusively “honorary duty”, by its status surpassing the title of minister). Thus, the house of Stanislovas Jonaitis Kešgailas had to represent the third in rank secular dignitary and the richest nobleman in Lithuania according to the population census. This nobleman’s house is attributed to the type of fortified residences - defensive forms prevail in the building (the gates flanked with round loop-holes, blind street walls, and a high attic). Not without a reason the basement of this palace served as prison for the mighty Albertas Goštautas during the conflict between the Goštautas and the Radvila families.

And conversely, the interior function of the brick house is wholly representational. The representational hall of the Stanislovas Jonaitis Kešgaila palace is vaulted by a Gothic vault that has survived to this day, supported by an octagonal pole rising from the centre of the hall. Similarly vaulted vaults were present in the ancient residences of the rulers: the Vilnius Rulers Palace, the Naugardukas Castle, etc. Nevertheless, the combination of the rib-and-panel vaults with the supporting pole has no analogues. The space of the room by its volume resembles that of a church nave, divided by a pillar into four traves covered with rib-and-panel vaults.

Jonušas Radvila Palace, 22 Vilniaus St./4 Liejyklos St., Vilnius. The Jonušas Radvila Palace, which was built in the middle of the 17th century next to the city wall, was the largest representational building of its kind in the Lithuanian Grand Duchy. By its history, it reminds us of the residential estate of a Radvila relative, Polish tycoon Krzysztof Koniecpolski (it was one of the largest in Europe until Versailles was constructed). Both those monuments of amazing sarmatian vanity turned into ruins not even a decade after the end of their construction. Famed by their esoteric symbols of mannerism, and its inventive theatrical planning, the palaces remain in the memory of the Republic of Two Nations the symbols of unchained power and luxury.

The Jonušas Radvila palace was being constructed in the style of mannerism as the residence of the Vilnius voivode and it was first immortalized in 1653 even before its completion in a medal by Sebastian Dabler, signifying the apotheosis of J. Radvila - the investiture of Jonušas Radvila, and his entering the city of Vilnius at the same time. In the eulogy glorifying the investiture the new voivode of the capital is given the title of demigod and Lithuanian “Primate”. The representational capacity of the residence was supposed to correspond to the new status of the highest secular dignitary in Lithuania. Although J. Radvila had been brought up by the protestant principle of “living in prosperity without luxury” (this commandment was included in the educational instructions compiled by his father, Kristupas Radvila), the status of a tycoon compelled him to adjust to new standards of representation.

The Jonušas Radvila estate in Vilnius is considered the most mature example of early 17th century residential architecture: the palace is built along a symmetric axis with long enfilades of rooms, a parade-like composition of recurrent volumes, grouped around a spacious “court of honour”, the façades decorated with volutes, and risaliths adorned with gilded helmets. This new architecture was being influenced partially by Dutch style, and partially by Italian style, although the exact authors of the palace have not yet been agreed upon. On the other hand, Jonušas Radvila who was quite familiar with French culture favoured the budding French art of representation and ceremonies. Particularly it can be said about the layout structure of the palace. The palace consists of a *corp de logis*, i.e. central block decorated with marble columns, wings that flank this court, and a *cour d’honneur* (court of honour), meant for the entry and reception of the honoured guests and the voivode. This makes the palace similar to a couple of French castles, which used to belong to Armand Jean du Plessis de Richelieu (*Chateau de Richelieu*), and to Gaston Duke of Orléans (*Chateau de Blois*), who maintained diplomatic relations with K. Radvila Perkūnas (rumour had it that the Radvilas intended to give him the throne of the grand duke).

The palace might have even been equipped with secret rooms for storing a variety of oddities and rarities (embodying, as it was believed, the esoteric cognition of that time). A rich picture collection included works of Dürer and Cranach and huge (the size of a wall) canvases by Westerwelt. The host of the palace himself could also paint. The high quality of the music that once filled the residence is confirmed by the fact that the court choir of the father of J. Radvila was supervised by Michelangelo Galileo, brother of the famous astronomer Galileo Galilei.

After the destruction of Vilnius by the Moscovite army and the subsequent extinction of the Dubingiai-Biržai Radvila branch, the palace was abandoned and later demolished. Only in 1983 was one of the pavilions rebuilt.

The Pacas Palace (3 Šv. Jono Str., Vilnius). The history of this palace begins in 1628 when the secretary of King Sigismund Vasa, Steponas Pacas, purchased an estate on Šv. Jonas Street. The Pacas was an old Lithuanian family, the estate of one of its ancestors – Klimantas – being mentioned as early as the road descriptions, charted by the Crusaders. In the first half of the 16th century the Pacas representatives despite the opposition from the top Lithuanian nobility, tried to get into the ranks of the superior power. Having converted themselves into Reformats in the second half of the 16th (Bishop of Kiev Mikalojus Pacas was the only high ranking Catholic priest to adopt Protestantism.) the Pacas family returned to Catholicism. The “discovery” of the Italian origin and the “infection” with the Italian culture coincided not only with the Pacas return to Catholicism but also with the period of the grandeur of architectural foundations. Although the glory of the Pacas family was especially short-lived in the history of Lithuania, the masterpieces commissioned by them are unsurpassed.

The period of in which the palace flourished coincided with the time it was owned by the Great Hetman (second highest military rank after the monarch) of the Grand Duchy of Lithuania and the Count of Jieznas Kristupas Zigmantas Pacas. This was probably the first representational residence in the city belonging to the family of Pacas. The urban nature of the residence is reflected in the lavish hall of the palace with the windows overlooking the street, as well as in its façade also facing the street. The residential significance is confirmed among other things by the fact that the palace was rebuilt as fast as only three years after Vilnius had been liberated from the Russians. In 1664 Z. Pacas was already prepared to throw a reception to honour the visit of King Jonas Kazimieras to Vilnius. This was the moment when the residence and its luxury were supposed to serve the joint *vivente rege* plan drawn by K. Z. Pacas and the king.

The obvious influence of the Italian Baroque to the architecture of the palace could be explained by close links of the Pacas family with an old Florentine noble family of the Pizzis and the counts of Medici. With the latter the Pacas family used to exchange gifts, including jewellery, exotic animals, and thoroughbred horses. The interior of the palace of mature Baroque was decorated with murals, and works of art representing the Pacas favourite historical genre. The main façade of the palace incorporated two luxurious stucco panoplies, while the mezzanine and pediment were lavishly decorated with mouldings, trophies, and heraldic shields. While reconstructing the palace in the style of mature Baroque, representational and living sections were distinctly separated: luxurious arcades were installed in the main courtyard, and the service backyard was located in the depth of the estate. Characteristics of the New or Late Baroque appeared with the Chancellor of the Grand Duchy of Lithuania Aleksandras Mykolas Sapiega purchasing the ensemble in 1783, when the façades of the palace were enriched with softer forms of the décor.

Written by Andrius Zubavičius
Photos Sigitas Gaudėža

VILNIAUS REZIDENCIJOS IR RŪMAI RESIDENTIAL BUILDINGS OF VILNIUS

Pacų rūmai, Šv. Jono g. 3
Mansion of the Pacas family, Šv. Jono Street 3

Šv. Kryžiaus koplyčios galinis fasadas, Daukanto aikštė 1
Back facade of the Chapel of the Holy Cross, Daukanto Square 1

Jonušo Radvilos rūmai, Vilniaus g. 22 / Liejyklos g. 4
Mansion of Jonas Radvila, Vilnius Street 22/Liejyklos Street 4

VILNIAUS REZIDENCIJOS IR RŪMAI

Pasakojimuose apie senąsias Vilniaus rezidencijas politinės („rimtosios“) dvarų realijos ir kasdienis jų gyvenimas, kupinas pramogų, neretai yra vaizduojama tarsi nesuliečiantys pasauliai. Šioje chronologinėje kelionėje per Vilniaus rūmus atsisikles, kad ir viena, ir kita buvo persipynę, o šis sąlytis istorikų paprastai vadinamas „politine reprezentacija“.

Europinio dvaro reprezentacijos užuomazgos atsekamos viduramžių kultūroje, tačiau tuometė valdymo struktūra stambiausius feodalus vertė gyventi „dvaruose ant ratų“, t. y. nuolatos keliauti, taigi ir tenkintis kuklesne laikinųjų rezidencijų prabanga. Spalvingi pasiuntinių priėmimo ar pakėlimo į riterius ceremoniniai lietuviams buvo pažįstami dar nuo Vytauto dvaro laikų. Visgi Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės (LDK) suvereno ar jo feodalų reprezentacija europinį lygį pasiekė ir rafinuotumo įgijo tik per Zigmanto Augusto šlovingojo rezidavimo Vilniuje keturmetį (1544–1548). Pavyzdžiui, 1546 m. Prūsijos hercogo viešnagės proga Vilniuje buvo surengtas įspūdingas riterių turnyras, o po metų sostinėje buvo surežisuotas teatralizuotas priešo pilies šturmas. Viduramžiška dvarų kultūra savo fantasmagoriškomis formomis paskutinį sykį blykstelėjo 1562 m. Vilniuje švenčiant karalaitės Kotrynos Jogailaitės ir Suomijos kunigaikščio vestuves.

XVI a. pirmojoje pusėje Lietuvoje, kaip ir kitose Vidurio Europos šalyse, tuomet valdytose Jogailaičių dinastų, naujajį Atgimimo epochos meną įdiegė kultūrinių ambicijų turėję valdovai. Jau XVI a. viduryje galingiausi Lietuvos didikai galėjo sau leisti mėgdžioti iš italų nusizūrėtus jaunojo valdovo pomėgius, samdyti jo pakviestus renesanso menininkus, kultūrinį dvaro gyvenimą tvarkyti pagal pietietišką skonį. 1546 m. Vilniaus vaivada Jurgis Glebavičius savo rūmuose surengė vieną pirmųjų maskaradų už Žemutinės pilies sienų. 1561 m. Vilniaus vaivada Mikalojus Radvila Juodasis, nuvykęs į Rygą su 900 spalvingai apdengtų raitelių desantu, Lietuvos diplomatijai suteikė puošnaus spektaklio pavidalą. Įsitvirtinanti renesansinė kultūra skatino Lietuvos ponijos viršūnę leisti pinigų nebe riterių dvikovoms, bet dvaro kapeloms. Yra žinoma, kad 1547 m. Vilniuje Zigmanto Augusto rūmuose muzikavo nemenkas ansamblis. Jis tapo pavyzdžiu Vilniaus didikų dvaro kapeloms. Radvilos netgi persamdė iš karaliaus muzikantą, garsiausią tuometinėje Europoje liutnininką Valentiną Bakfarką. Pagaliau M. Radvilos Juodojo manieristinėje rezidencijoje (stovėjusioje prie Neries) įvykęs Anglijos pasiuntinio priėmimas pasakiška užstalės prabanga pribloškė vakariečius, o šeimininkui leido pasijusti prilygstančiu karaliui.

Mūsų dienas pasiekęs seniausių Vilniaus rezidencijų paveldas yra fragmentiškas. Ankstyviausi „auko amžiaus“ epochos ženklai ir renesanso architektūros bruožai aptinkami Vilniaus vyskupo Pauliaus Algimantaičio Alšėniškio valdoje.

Pauliaus Algimantaičio Alšėniškio valda (S. Daukanto a. 1, Vilnius). Valda nuo XIV a. priklausė didikų Goštautų giminėi. Šiai išmirus, 1543 m. ji atiteko Vilniaus vyskupui Pauliui Algimantaičiui Alšėniškiui, taip pat beišmiršančios kunigaikštiskosios giminės atstovui. Alšėniškiai, nuo XIV a. artimai giminiavęsi su Gediminaičių kilmės kunigaikščiais, 1442 m. ištekino Sofiją Alšėniškę už paties karaliaus Jogailos. Nuo XVI a. pradžios jie tvirtai sėdėjo Ponų taryboje, o paskutinis giminės atstovas, šios valdos savininkas, pasiekė valdžios viršūnę – tapo Vilniaus vyskupu, „Lietuvos primu“.

Vyskupaujant Pauliui Algimantaičiui Alšėniškiui buvo sukurti vertingiausi šioje valdoje išlikę paminklai: pastatyta renesansinė Šv. Kryžiaus koplyčia ir fundacinė plokštė, kurios inskripcija – vienas ankstyviausių renesansinės antikvos pavyzdžių Lietuvoje. Iš istorijos šaltinių yra žinoma, kad Pauliaus Algimantaičio Alšėniškio dvaras buvo vienas iš tų Vilniaus kultūros židinių, kuriuose renesanso menai paplito pirmiausia. Tai lėmė glaudūs Vilniaus vyskupo ryšiai su Lietuvos didžiojo kunigaikščio dvaru ir jo samdomais italų menininkais. Pauliaus Algimantaičio Alšėniškio valdomą Vilniaus katedrą kaip tik tuomet renesanso stiliumi rekonstravo Bernardo Zanobi da Gianoti ir Giovanni Cini (šie meistrai, ko gero, prisidėjo prie vyskupo funduojamų koplyčių statybų). Viduramžiškuose rūmuose gyvenęs Paulius Algimantaitis Alšėniškis buvo bene pirmasis lietuvių didikas, susirūpinęs savo menine reprezentacija. Iš Lietuvos didžiojo kunigaikščio pasisamdęs tapytoją ir apgyvendinęs jį kaip tik šioje valdoje, vyskupas užsakė jam savo reprezentacinį portretą (Lietuvos nacionaliniame muziejuje saugomas įspūdingas renesansinis Pauliaus Algimantaičio Alšėniškio portretas paprastai priskiriamas Giovanni'o dal Monte's tep-tukui). Garsiąją Pauliaus Algimantaičio Alšėniškio renesansinę epitafiją, esančią netoliese, Vilniaus katedroje, sukūrė kitas italas, dirbęs valdovo dvare, – Gan Maria Padovano (Iohannes Maria Patavinus). Taip pat vyskupo užsakyta buvo sukurtos garsiausios Lietuvos renesansinės miniatiūros – Jono Dluogošo „Kleinodų“ (heraldikos traktato) iliustracijos.

Į L. Stuokos-Gucevičiaus gatvę atgręžtame Šv. Kryžiaus koplyčios fasade yra panaudota ligi tol Vilniuje nematy-

ta orderinė sistema (vertikalūs piliastrai ir horizontalus architravas). Koplyčios fasadas susideda iš renesanso architektūroje pamėgtos pusapskritimės arkos, perdengtos ritmingai išdėstytais laibais piliastrais. Ją vainikuoti turėjo tokių pat taurių formų frontonas (dabartinis yra atkurtas). Puošnūs, sudėtingai profiliuoti koplyčios karnizai, neseniai atidengti restauratorių, šviesiai tinkuotos sienos turėjo išsiskirti tuomet dar gotikiniais arba mediniais pastatais užstatytame mieste, o kitoje koplyčios pusėje įmūrta plokštė, išrašyta „antikiniu“ šriftu, turėjo liudyti atgimusį senovės romėnų meną jų palikuonių valstybėje (kaip manoma, Pauliaus Algimantaičio Alšėniškio užsakytame metraštyje teigta, kad lietuviai yra kilę iš senovės romėnų).

Stanislovo Jonaičio Kęsgailos namas (Šv. Ignoto g. 5, 7, Vilnius). Stanislovo Jonaičio Kęsgailos namas – viena seniausių ir geriausiai išlikusių Vilniaus didikų rezidencijų. Iš Deltuvos kilusi Valmantaičių-Kęsgailų giminė dar Vytauto laikais įsitvirtino Žemaitijoje, prisidėjo prie jos krikštijimo, administravo ją daugiau nei šimtmetį ir iš tikrųjų pavertė Žemaičių seniūnystę paveldimu giminės titulu. Jau nuo XV a. pirmosios pusės giminė priklausė Lietuvos diduomenės elitui, ji buvo atsakinga už Lietuvos Vakaruose vykdytiną politiką. Kęsgaila Valmantaitis, Sudivojus Valmantaitis, Jonas Kęsgailaitis palaikė ypač draugiškus ryšius su Vokiečių ordinu. Turbūt neatsitiktinai ši rezidencija pastatyta puošniu prūsiskosios gotikos stiliumi. Rūmų statytojas Stanislovas Jonaitis Kęsgaila tęsė diplomatines giminės tradicijas. 1494 m. vykdamas su pasiuntinybe į Maskvą jis netgi buvo tapęs formaliu Rusijos caraitės Elenos sužadėtinu.

1522 m. Stanislovas Jonaitis Kęsgaila tapo Vilniaus pilininku (tuomet tai buvo jau išimtinai „garbės pareigybė“, savo stavu pranokusį net ministrų postus). Taigi Stanislovo Jonaičio Kęsgailos namas turėjo reprezentuoti trečią pagal rangą pasaulietinį dignitorių ir, surašymų duomenimis, turtingiausią Lietuvos poną. Šis didiko namas priskirtinas įtvirtintų miesto rezidencijų tipui – pastate dominuoja gynybiniai elementai (apskritomis šaudymo angomis flankuojami vartai, aklinos gatvės sienos ir aukštas atikas). Ne veltui šių rūmų rūsyje Goštautų ir Radvilų konflikto metu buvo kalintas galingasis Albertas Goštautas. Mūramio interjero funkcija, atvirkščiai, visiškai reprezentacinė. Reprerzentacinė Stanislovo Jonaičio Kęsgailos namo menė suskliušta unikaliu (iki šiol išlikusiu) gotikiniu skliautu, kurį laiko menės centre kylantis aštuonkampis stulpas. Panašiai suskliuštą skliautą būta senosiose valdovų rezidencijose: Vilniaus valdovų rūmuose, Naugarduko pilyje ir kitur. Visgi krištolinių skliautų ir juos remiančio stulpo derinys neturi analogų. Patalpos erdvė savo dydžiu primena bažnyčios navą, pilioriaus suskirstytą į keturias travėjas, perdengtas krištoliniu skliautu.

Jonušo Radvilos rūmai (Vilniaus g. 22 / Liejyklos g. 4, Vilnius). Jonušo Radvilos XVII a. viduryje anapus miesto sienos statyti rūmai buvo didžiausias visoje LDK tokio pobūdžio reprezentacinis statinys. Jų likimas panašus į Radvilų giminaičio Lenkijos magnato Stanislovo Koniecpolskio Kšyštozero rezidencinės buveinės (iki Versalio pastatymo didžiausių visoje Europoje rūmų) likimą. Abu šie nuostabūs samatiškiosios tuštybės paminklai virsto griuvėsiais praėjus mažiau kaip dešimtmečiui nuo jų pastatymo. Garsėjantys ezoteriška manieristine simbolika ir išradingu teatrinio planavimu, Abiejų Tautų Respublikos atmintyje jie liko neribotos galios ir prabangos simboliais.

Manieristiniai J. Radvilos rūmai buvo statomi kaip Vilniaus vaivados rezidencija ir dar nebaigti pirmą kartą buvo įamžinti 1653 m. Sebastiano Dadlerio sukurtame medalyje, ženklinančiame J. Radvilos „apoteozę“ – žengimą sostinėn ir jo investitūrą vienu metu. Įvesdinimą šlovinančiose panegirikose naujasis sostinės vaivada vadinas „pusdieviu“ ir Lietuvos „primu“. Rezidencijos reprezentatyvumas turėjo atitikti naują vyriausio Lietuvos pasaulietinio dignitoriaus statusą. Nors J. Radvila nuo mažens buvo auklėjamas pagal protestantišką principą „Gyvenk ištekliauj, bet be prabangos“ (šis priesakas minimas jo tėvo Kristupo Radvilos Perkūno parengtose auklėjimo instrukcijose), tačiau magnato padėtis vertė taikytis prie naujų reprezentacijos reikalavimų.

J. Radvilos rūmai laikytini brandžiausiu XVII a. pirmosios pusės rezidencinės architektūros pavyzdžiu: juose panaudota simetrinė ašis, ilgos kambarių anfilados, paradiskai pasikartojantys tūriai išrikuoti aplink erdų „garbės kiemą“, voliotomis puošti fasadai, auksuotais šalmomis – rizalitai. Naujoji šių rūmų architektūra buvo paveikta iš dalies nyderlandiškos, iš dalies itališkos įtakos, nors dėl konkrečios rūmų autorystės nėra sutariama. Kita vertus, J. Radvilai, gerai pažinėjusiam prancūzų kultūrą, buvo artimas besiformuojantis prancūziškasis reprezentacijos ir ceremonialo menas. Ypač tai pasakytina apie rūmų planinę struktūrą. Rūmai susideda iš *corps de logis*, t. y. marmuro kolonomis išpuoštų centrinių rūmų, juos flankuojančių sparnų, ir *Cour d'Honneur* (garbės kiemo), skirto paradiniam vaivados ir garbės svečių procesijos įvažiavimui bei priėmimui. Tuo rūmai panašūs į kelias Prancūzijos piliis, priklausiusias Armand'ui Jeanui du Plessis de Richelieu (*Chateau de Richelieu*) ir Gastonui Orleaniečiui (*Chateau de Blois*), – su antruoju K. Radvila Perkūnas palaikė diplomatinius santykius (netgi buvo kalbama, kad Radvilos nori jį pasodinti į didžiojo kunigaikščio sostą).

Ko gero, rūmuose būta kunstkameros, kur saugotos įvairiausios keistybės ir retenybės (jų visuma, buvo manoma, turėjo įkūnyti to meto ezoterinį pažinimą). Turtingame paveikslų rinkinyje būta Albrechto Dürerio bei Luco Cranacho darbų ir didelių (per visą sieną) Abrahamo van Westervelto drobių. Tapyti mokėjo ir pats rūmų šeimininkas. Rezidencijoje skambėjusios muzikos aukštą lygį patvirtina ir toks faktas, kad J. Radvilos tėvo dvaro kapelai vadovavo astronomo Galileo Galilei brolis – žinomas to meto kompozitorius Michelagnolo Galilei.

Maskvos kunigaikštystės kariuomenei sugriovus Vilnių ir netrukus išmirus Radvilų Biržų–Dubingių šakai, rūmai buvo apleisti, vėliau iš dalies nugriauti. Tik 1983 m. buvo atstatytas vienas iš jų paviljonų.

Pacų rūmai (Šv. Jono g. 3, Vilnius). Šių rūmų istorija prasideda 1628 m. karaliaus Zigmanto Vazos sekretoriui Steponui Pacui įsigijus valdą Šv. Jono gatvėje. Pacai – sena lietuviška giminė, jų protoplasto Klimanto dvaras minimas dar kryžiuočių kelių aprašymuose. XVI a. pirmojoje pusėje Pacai, nepaisydami Lietuvos ponijos viršūnės pasipriešinimo, mėgino skverbtis į aukščiausius valdžios sluoksnius. XVI a. antrojoje pusėje tapę reformatais (Kijevo vyskupas Mikalojus Pacas buvo vienintelis tokio rango katalikų dvasininkas, perėjęs į protestantizmą) Pacai atsivertė į katalikybę. Itališkosios kilmės „atradingas“ ir „užsikrėtimas“ itališkąja kultūra sutapo ne tik su Pacų perėjimu į katalikybę, bet ir su grandiozinių architektūrinių fundacijų laikotarpiu. Nors Pacų giminės galybė Lietuvos istorijoje truko itin trumpai, jų funduoti meno šedevrai neprilygstami.

Stanislovo Jonaičio Kęsgailos namų menė su krištoliniu skliautu
Hall with crystal vaulting in the house of Stanislovas Jonaitis Kęsgaila

**Teksto autorius Andrius Zubavičius
Fotografas Sigitas Gaudėža**